

KÍSÉRTŐ IGAZSÁG

BRANIMIR SCEPANOVIC

I.

VISSZATÉRÉS

Alig ismert rá a tájra.

A sima horpaszú, vöröses sziklák a tetejükön meredező kőszalakkal nem emlékeztették többé harcosok nyugtalan alakjaira, melyek előtt nemegyszer szorongó félelemmel torpant meg valamikor.

Mindenütt leshelyek kémleltek, gondolta, nyilván azért sejtettem a puszta kőben is halált.

Az volt az érzése, hogy elvétette az utat, bár tudta, nincs más út ezen a vidéken.

Minden megváltozott, mondta, de felesége, aki mellette ült, nem szólt rá semmit. Annyiszor jártam erre, hogy ismertem minden talpalatnyi helyet,

és ekkor felpillantott, fát keresett a szeme, de egyet sem látott. A sziklafal leomlott; helyén a simára horzsolt meredély mint széles folyómeder.

Pedig valamikor volt itt fa; szórványosan. Vajon mi készíthette az embereket arra, merült fel benne, hogy kivágják azt a kevés fát is, hisz nem volt útjukban, meg aztán hasznát sem igen vehették, a nyaktörő sziklásan szinte lehetetlen a szállítás, az első házak is messzire vannak az úttól.

Ekkor rádöbönt: hisz több mint tizenöt esztendő telt el azóta hogy itt járt, és azalatt minden megváltozott.

Vagy talán nem is az; lehet, hogy csak azért nem ismerek rá semmire, mert sokat gondoltam ide vissza. Ez rendszerint megváltoztatja a dolgokat. A vágy, hogy kitépjék magukat a feledésből, és olyanok maradjanak, amilyenek, akaratlanul is folyton olyasmit kölcsönöz nekik, ami sohasem is volt a sajátjuk.

Andelát látta ismét. Megpróbálta másmilyennek elképzelni, másnak, öregebbnek, de nem tudta. Andela ugyanolyan volt, mint valamikor. Tudta, hogy ez képtelenség, és hogyha beér a városba, meg fog lepődni a rajta észlelt változásokon.

— Nem szeretem ezt a földet — mondta az asszony.

— Pedig szép ez az ország.

— Szép élmények fűznek hozzá?

— Ó — mosolyodott el Antonio.
— El is éshettél volna benne.
— Akkor szebb volt itt minden. Minden pillanat esetleg az utolsó is lehetett.

— De most már nincs háború.

— Tudom. Minden megváltozott.

— Mi változhat itt egyáltalán ebben a sziklarenetegben?

Bal kezét a kormányon pihentette, jobb tenyerével időnként végigsimította a kétoldalt már deresedő haját. Mindent megváltoztatott az idő, gondolta, nyomtalanul. Sohasem marad semmi.

Az út fokozatosan keskenyedett; egyenetlen volt és száraz; s még ott is kemény és ugyanolyan színű, ahol helyenként egy-két méternyire a partba vésték. Szóltak a tücskök, és Antonio percekig önfeledten hallgatta a ciripelést, növelve a sebességet.

Felesége ekkor a karjára tette a kezét, s ő fékezett. Egy aggastyán állt előttük az úton, kosárral a kezében, mozdulatlanul, mintha nem tudna letérni. Hallgatott; látszólag kissé meglepetten, mintha ők állították volna meg.

— Mi van vele? — szólalt meg az asszony.

— Szólót árul, nem látod?

Az öreg elmozdult, s miután fejet hajtott, szabad kezével kotorászni kezdett a kosárban, majd egy szép nagy fürtöt nyújtott Antonio felé. Antonio csak fürkészte az öreget, s azután elfogadta a szótlannal kínált fürtöt. De mire nyújtotta volna érte a pénzt, az öreg már hátat fordított nekik, és hajladozva, mint a nádszál, elindult lassan lefelé az úton, mintha már el is felejtette volna őket.

— Ezek nem fogadnak el pénzt a szőlőért? — kérdezte az asszony.

Az öreg mosolyogva integetett vissza; Antonio mosollyal viszonzta.

— Hallod? — szólt az asszony.

— Itt ilyenek az emberek — mondta Antonio. — Mind integet, ha valaki elhalad.

A hőség hovatovább elviselhetetlen volt. Az öböl egészen tisztán oda-látszott: fehér foltok mozogtak a felszínén; áttetsző volt és oly sima, mintha kivágott éggel ragasztották volna be a csipkés partok közét. A házak a túlsó parton szürkéltek, mint a kő is, amelyen fészekként tapadtak.

— Igaz az — szólalt meg az asszony —, hogy a férfiak mindig visszavágyódnak oda, ahol háborúztak?

— Nem tudom.

— De te igen, ugye?

— Hiszen különben is el akartál utazni valahova.

Óvatosan vezetett, lassítva a csaknem derékszögben forduló kanyarokban; úgy tetszett neki, mintha minden egyes kanyarnál vége szakadna az útnak. Még nem volt dél. Az öregre gondolt. Maga előtt látta a szemét, és le akart csípni a tenyerében felejtett fürtből, de valami visszatartotta attól, hogy megkóstolja.

Ostobaság, gondolta, ha volt fia az öregnek, bizonyára ma is él még. Ha pedig elesett, nem valószínű, hogy én öltem meg; és nem szabadulhatott többé az emlékeztéstől.

— Te kijelentetted, hogy ide jövünk és én rád hagytam — jegyezte meg az asszony.

— Azt hittem, tetszeni fog... .

— A hegyek nem tetszenek.
 — Nekem sem — mondta a férfi, és Andela jutott az eszébe.
 — Olyan, mintha nem haladnánk előre — mondta az asszony. — Hol előre, hol hátra megyünk. — Nézte a sárgás úttestet, a szakadatlanul velük szemben rohanót, mint tűnik el a kerekek alatt.
 — Így van ez mindig — mondta Antonio —, minden úton: mikor azt hiszed, hogy messze jársz, csak akkor döbbsz rá, hogy az még rosszabb, mintha egy helyben vesztegelnél.
 — Nem értem — mondta az asszony.
 — Az az öreg sem érkezett meg soha — mondta Antonio.
 Messze odalent az öböl olyan volt a meredek partok közt, mint kanyargó folyók kanyonja. Antoniónak az volt az érzése, hogy át tudná dobni egy kődobással.
 — Téged is megölhettek volna — mondta az asszony.
 — Meg.
 — Látni az arcodon, hogy eleshettél volna.
 — Csak boldogtalan voltam — mondta Antonio.
 Ismét Andelát látta maga előtt: áll, egyedül, a kiskapuban, és búcsúzóan néz utána, amint csapatával elhagyja a várost; szakad a hó, belepi őket, úgy esik, mintha sohasem akarna elállni,
 és örömmel töltötte el a gondolat, hogy lám, most visszatért, és hamarosan viszontlátja őt,
 és hirtelen váltott, nagyobb sebességre, hogy minél hamarabb odaérjen.
 — Szerettelek — mondta az asszony.
 Mindig szerettem Andelát, gondolta a férfi,
 és felmerült benne a kérdés: hogyan érezné magát, hogyha nem találna vagy hogyha nem ismerne rá.
 — Min gondolkozol? — kérdezte az asszony. — Kétled?
 Feljutottak a serpentin utolsó kanyarába: a tengersík végestelen színes tükröként csillogott feléjük, amint tükrözte a lángoló égboltot.
 Hirtelen fékezett; a kocsi puha kanyarodással az út közepe felé billentette szárnyas farát.
 — Csak nem vagy rosszul? — kérdezte az asszony.
 Antonio, anélkül, hogy rápillantott volna, kiszállt, majd kissé eltávolodva a kocsitól, körbejáratta a tekintetét, minthogyha keresne valamit.
 Ugyanazon a helyen állt, mint évekkal azelőtt, amikor elvonult csapatával a városból.
 Reggel volt, esett a hó, az út, amelyen ereszkedtek lefelé, beleveszett a sűrű havazásba.
 Lehajtott a fejét. Úgy érezte, nyomtalanul feledésbe merül majd az egész.
 Az átfázott menetszlop vesztegelt.
 Mért nem indulunk már; megkergültünk?
 Mért nem szökünk meg?
 Hogyan? Atugorjuk a tengert?
 Az öszvérek nagyokat horkantottak, mind kötődtek a keskeny úton.
 A katonák letették puskájukat és rágyújtottak. Nem tudták, mit csináljanak, hova legyenek.
 Vissza nem lehetett. Előre egynek sem volt mersze.
 Minden szem a parancsnokra tapadt.

Andela, suttogta magában ő. Mert másra képtelen volt. Carlo, alig karnyújtásnyira tőle, szótlánul zokogott. Antonio ránézett: kopott, bő köpenyében olyan volt, mint egy rémült kisfiú.

Hát ennyire szeretsz, barátom?, gondolta.

— Ne sírj, Carlo — mondta. — Visszajövök én még ide egyszer, ha mindennek vége lesz.

Carlo elcsitult, és tompán rámeredt, mintha semmit sem értene. Szeme elborult a gyűlölettől.

— Csak nem gondolod, hogy miattad? ... — mondta csendesen. — Milyen szánalmas is vagy te, Antonio ...

— Node Carlo, mi van veled? Megőrültél?

— Elegem van mindenből. Többé nem fogok hallgatni.

— Hagyd abba — szólt rá Antonio.

— Te most éppolyan senki vagy itt — mondta Carlo —, mint én, vagy a többiek, mind — lendítette karját az úton topogó katonák felé.

— Szétvert banda vagyunk valamennyien, idegen földön.

— Ezt akartad nekem mondani? — mondta Antonio.

— Én éppúgy szerettem Andelát, mint te. Még jobban — mondta elcsukló hangon Carlo. — Én úgy szerettem, ahogy te sohasem szerethetsz.

Antonio olyan mozdulatot tett karjával, mintha olyasmi ellen védekezne, amit maga sem foghat fel.

— Mindig hallgatóztam az ajtódnál. Hallottam, hogy nevetgéltek. Lestem és láttam, amikor besurrant hozzád. És nem akartam hinni a szememnek, úgy szégyelltem magam, saját magamnak sem mertem bevallani, pedig majd behaltam a szégyenembe,

és sírt, sírt, rázkódott a zokogástól, a belészorult fájdalomtól.

— Akkor hát egyformán érezzük magunkat — mondta Antonio.

— Sohasem éreztük magunkat egyformán. Te úgy vetted őt birtozkodba, mint minden mást, amire kedved szottyant.

— Szeretem Andelát — mondta Antonio, és megimbolyodott, mint az árnyék.

— Te mindig csak magadat szeretted ...

— Hallgass. Mindjárt indulunk — mondta Antonio.

— Menjetek a fenébe, én nem megyek ...

— Velünk jössz te is, előttünk az út.

— Az én utam nem arra visz — mondta Carlo.

— Elhallgass!

— Mért hallgassak? Hadd hallja, hadd lássa mindenki ...

— Nem fogsz visszamenni — mondta Antonio.

— Az nem rád tartozik. Számodra Andela közönséges ringyó volt. Antonio megremegett, karja magától meredt előre.

A menetoszlop indult, néma szótlánul a nyugtalanító dörrenésben. Esett a hó, játékosan, pilickézve, mintha minden pelyhe lepkemód csapongva keresné, hogy hova szálljon. A hópelyhek sűrűn belepték Carlót, aki hanyatt feküdt, halott szemekkel.

Felesége megrántotta a karját. Antonio érezte a tűző napot a feje fölött. Nem volt senki az úton. Csak ők. A tücskök még mindig szóltak.

— Mi van veled? — kérdezte az asszony.

Letörölte homlokáról a verejtéket; imbogó pelyhekként szikrázott a levegő a hőségtől. Káprázó szemekkel ült vissza, szótlánul, az asszonya mellé. Előttük, amerre vitte őket az út, hegyek sorakoztak:

egymás fölé boltozódó körvonalakkal pihegtek, egész a látóhatár szé-
léig, az égálja azonban oly kápráztatón csillogott, hogy szeme nem
mérhette fel a távolságot; az volt az érzése, hogy velük rohannak a
lekanyarított ívű, nagy kőhullámok is.

— Itt lőttük agyon, visszavonuláskor, az egyik közlegényünket. De-
zertálni akart.

— És miért?

— Volt valami nője lent a városban.

— Nyilván szerette, ti meg...

Antonio felvonta a vállát. Sápadt volt.

— Hallgass — mondta. — Nem értesz te ehhez.

II.

FELISMERÉS

Hova is lyukadtam ki?, tünődött Antonio.

A helyről, ahol állt, rálátott a monostor kupolájára meg a haran-
gokra: egy magasságban álltak az újonnan épült többemeletes, tető-
teraszos épületek sorát záró házéval.

Az utcán sehol egy lélek.

Először pusztá véletlennek vélte ezt, de aztán eszébe jutott, hogy
vasárnap van, s ilyenkor rendszerint minden élő eltűnik, tető vagy a
ritkás fák árnyékába húzódik a hevesen tűző nap elől.

Elindult az épületek mentén, melyek elzárták a kilátást a mező, a
tájék egyetlen nagyobb, füves térsége felé. A falak körül állványok fe-
hértettek, s neki az volt az érzése, hogy nyers a fájuk, bár tudta, hogy
a deszka, ha nyers, megsárgul, idővel pedig teljesen megszárad, mint
körös-körül minden: a várost körülfogó hegyek, ez az egész föld, mely
hónapokon át is hiába várja az esőt.

Lassan megkerülte az utca végén kallódó halom cementet, s miköz-
ben megtette ezt a pár lépésnyi félkört, szeme egy piszkos, hajlított
csövön akadt meg: kút híján nyilván ez szolgáltatta az építkezéshez
szükséges vizet. Hajlított végéből vékony sugárban folyt a víz, valószí-
nűleg nem csavarták el jól a csapját. Odament, és alátartotta a kezét,
a víz meleg volt, az volt az érzése, hogy még jobban izzad tőle a bőre.

— Meleged van?

— De még milyen — mondta az asszony. És miközben törülgette
verejtéktől gyöngyöző arcát, tanácstalanul forgolódott: szemlátomást
nem tudta mire vélni ezt az oktan sétálgatást a tűző napon. Szinte
hajlott volt a kimerültségtől.

Antonio el is hagyta néhány lépésnyire. Az asszony úgy vélte, hogy
ráismerhetett valamire, s az készletti sietős léptekre a férjét, de mikor
utolérte, látta az arcáról, hogy az a valami a ködös emlékezet tévedése
csupán.

— Ne tekintsük meg előbb a várost? — kérdezte Antonio, mint-
hogyha nem azt csinálnák máris.

— Nem is értem, mit szerettél te ezen — jegyezte meg az asszony —,
hiszen olyan mindennapi itt minden.

A férfi elmosolyodott.

A tőlük balra eső utca tágas, igénytelen teret szelt át, ahol a jelek

szerint már rég félbeszakadhattak az építkezési előmunkálatok. A fedetlen csatornák, a szanaszét heverő faanyag, a halom kövek mind arra vallottak, hogy már jó ideje érintetlenül kallódnak.

Majd úgy fest, gondolta magában a férfi, mint a háborús romok törmeléke.

Meggyorsította lépteit, szinte vonszolta magával az asszonyt, aki fáradtan, kedvetlenül szedte a lábát. Amint elkanyarodtak a sarki gyarmatáru-kereskedésnél, a hatalmas üvegkirakat előtt hirtelen feltűnt, szinte szembeszökött a régi város. Antonio megállt, mintha nem hinne annak, amit lát.

A hosszú, földszintes házak szürke fala jóval öregebbnek tűnt neki, mint ahogy emlékezetében élt. A leeresztett, sárga redőnyű ablakok vakon meredtek rá. Mozdulatlanságuk csakúgy, mint a tábori sátrakra emlékeztetően egysíkún sorakozó, sötét tetők nyugalma visszarévesztette őt távoli múltjának zavartalan jelenlétére.

Nekivágott a kihalt utcáknak.

Minden ugyanolyannak tűnt neki, mint tizenöt évvel azelőtt, amikor először vonult be csapatával ebbe a városba. Senki nem fogadta őket: kit a félelem, kit meg a gyűlölet tartott tető alatt. Mintha csak most döbbsen volna tudatára annak, hogy a város ezzel a nyugalomával és tartózkodásával nyilvánítja ki a személye és visszatérte iránti közönyét; talán a megvetését is.

Elhaladva a csukott ablakok előtt, önkéntelenül is meg-megfordult, minthogyha neki szánt golyótól tartana. És nem és nem szabadulhatott ettől az érzéstől, habár tudta, hogy képtelenség, hisz az az idő elmúlt. És mégis úgy érezte, most kerekedik fölé mindaz, amit annak idején talán figyelemre sem méltatott. Képtelen volt túltenni magát azokon a mozzanatokon, amelyek minden bizonnyal ott lappanghattak benne, de ilyen közvetlenül, ilyen határozottan még sohasem törtek fel a tudatában.

Igyekezett másra terelni a gondolatait.

A téren, amely félkörösen észak felé tágult, téglalap alakú kis mendencét pillantott meg, néhány csenevész nyárfával a partján. Gyér árnyékukban fiatalemberek ácsorogtak. Kéken csillogtak fölöttük az apró levelek a déli napsütésben. Égő cigaretta csüngött a szájuk szögletében; magasak voltak, fehér tornainget viseltek, volt köztük egy-két rövid nadrágos is.

Elindult feléjük.

Karonfogva vitte a feleségét, mintha félt volna egyedül odamenni. Pedig örült, hogy látja őket.

A fiatalemberek abbahagyták a beszélgetést. Nevetgéltek.

Antonio egy darabig nézte őket. Bár korántsem tartotta ártatlan véletlennek azt, hogy nevetgélve köpködnek felé, igyekezett azt a látszatot kelteni, mintha mindegy volna neki. Féloldalt jobbra fordult. Tapadt rajta az ing.

Így csakugyan nem lehet, gondolta.

Ekkor arra lett figyelmes, hogy a fiatalemberek, noha tűzi őket a nap, nem izzadnak. Még mindig köpködtek, s a szemük pimaszul csillogott.

Jól ismertük mi valamikor egymást,

és eszébe villant, milyen rémülten hagyták abba mint gyerekek a játékot, valahányszor közeledni látták őt az utcán, és hogy inaltak előle

sarok mögé vagy kapu alá. Mindig elfutottak, s így sohasem sikerült, pedig hogy szeretett volna rájuk mosolyogni elhaladtában.

Most viszont némi elégedettséget érzett afölött, hogy minden úgy történt, ahogy történt, hogy mindenki rettegett tőle: nyíltan és szegénytelenül.

A fehér tornainges fiatalemberek összesűgtak, majd kitört belőlük a nevetés.

Antonio teljesen hátat fordított nekik.

Megnőttek, gondolta, most nagyok,

és ekkor hirtelen tudatára döbrent a saját gyáva szándékának: most ezzel a ténnyel mentené a pimaszságukat, holott jól tudja, hogy egészen másról van szó.

Levetette az egyik majd a másik szandálcipőjét is. Sütötte a talpát a forró talaj; leült hát a medencét övező alacsony falra, s lábát belelógatta a vízbe.

— Hé, mit csinálsz te ott, signore!? — szólt rá az egyik fiatalember a háta mögül. Nem válaszolt.

A víz most valamivel melegebb volt, korántsem hűsítette, de azért csak paskolta tovább a talpával anélkül, hogy hátrapillantott volna.

Mért nem akkor mondtad ezt nekem, gondolta.

És felmerült benne: egyszer ugyanezen a téren, csak akkor hordókkal és tehergépkocsikkal volt zsúfolásig tele, a laktanya erkélyén állt, ma sehol: vajon hova lehetett az a laktanya?

a város odasereglett népe hallgatta a kihirdetett parancsot, mely szerint golyó általi halálra ítélik mindazokat és a többi és a többi...

akkor bizony hallgatott, némán és lesunytt fővel, a nép,

akkor bizony nem kérdezett senki semmit.

Lassan hátrafordult: a fiatalemberek ekkor már nem őt figyelték. A feleségét nézegették, a felnőtt férfiak gusztáló tekintetével.

Rájuk sandított a szeme sarkából.

Nem vagytok valami bátrak, gondolta magában, csak nézitek, többre nem futja a bátorságotokból,

én viszont karonfogva vezettem Andelát a városon át, és hallgatott az egész város,

és lám, itt vagyok megint, és ha úgy tetszik, karonfogva sétálok veled, mint valamikor, hogy mindenki lássa, mintha el sem mentem volna innen.

De nem szólt semmit.

Felocsúdott, hogy a forró és kihalt téren áll, hegyek veszik körül, csak áll, hivatlanul és észrevétlenül, fáradtan és merőben üresen, mert nincs benne semmi, amivel indokolhatná újólajos jelenlétét,

és látta: felesége türelmetlenül törülgeti az arcát, és alig várja, hogy induljanak már,

és látta a fiatalembereket, mint gusztálják a feleségét.

És magában: lehet, hogy férjhez ment, gyerekei is vannak és szereti őket,

vagy talán elköltözött innen,

vagy elfelejtett téged, mint te is oly sok nőt, Antonio.

Egymás mellett mentek. Sziklásan meredt körülöttük a táj.

Andela, gondolta, mi ez?

hát lehetséges az, hogy nem maradt semmi?

Voltaképpen itt van minden. Látta a kis hidat a hegyben, a város

fölött. Szürkén és szilárdan ívelt a két sötét szikla közt, nem szolgált semmire: nincs folyóvíze a vidéknek, nem sok értelme volt átkelni rajta, hisz odavezet, ahova a többi kecskeösvény is: a sziklarengetegbe.

Gyakran ültünk rajta, gondolta. Nem láthatott bennünket senki. Egyedül Carlo aggódott a sétáink miatt, olykor utánunk is lopakodott, tudom is, hogy miért.

— Annyit meséltél nekem erről a városról — szólalt meg az aszszony —, hogy szinte mindenre ráismerek. Azt hiszem, azok azok a szilfák, ahol pihenni szoktál, hogyha magányra vágytál.

Mindig Andelávai üdögéltem alattuk; sörözgettünk; ülökén ültünk a gyalulatlan kecskelábú asztalnál, mint valami kiránduláson.

— Valamikor egy kis kávézó volt itt — mondta a férfi.

— Tudom, arról is meséltél.

Antonio elmosolyodott. A kicsi kis utca, melyen haránt vágta át, macskaköves volt; a kopott, sárga kövecskék nagy kukoricaszemekre emlékeztettek.

Olyan érzése támadt, mintha most is Andelát kísérné hazafelé.

— Elkísérlek a szállodáig — mondta.

— És te?

— Barangolok még egy kicsit. Felkeresem a régi barátaimat.

— Barátaidat?! Hát voltak itt barátaid?

— Csak nem gondolod, hogy csak öldököltünk?

— Erről viszont nem beszéltél.

Még néhány sarok és odaérnek Andela utcájába, gondolta a férfi. A negyedik ház, balról, a fala sárgára meszelt, az udvar mélyén néhány ózsiabarackfa áll a palánk mellett...

istenem, itt van-e még vajon?

az anyja beteg volt, talán életben sincs már azóta,

a kicsi Márkó pedig felcseperedett, lehet, hogy itthon sincs, járja a világot.

Egy pillanatra azt kívánta: bárcsak egyedül találná Andelát kis otthonában, férjezetlenül és kissé boldogtalanul — miatta; ez majdnem úgy hatna, minthogyha azóta is várná.

Nem árulnám el neki rögtön, hogy ki vagyok; nagyon megváltoztam, de tudom: azonnal rámösmérne, mit is csinálna...

tűnődött, noha tudta, hogy mindez képtelenség, és végül is mindennek semmi, de semmi értelme, annyi év után.

Elfordult jobbra, mintha a tűző nap elől menekülne.

Amikor megpillantotta a kétemeletes, csinos épületet a jól ismert ablakokkal és erkélyekkel, melyeket helyenként eltakart kiálló ágaival az időtlennek tetsző, terebélyes tölgyfa, Antonio meggyorsította lépteit, mintha régi ismerőst látna, akivel mielőbb kezet kell fognia.

A szálloda volt. A sorakozó asztaloknál férfiak ültek az árnyékban, ünneplőben, frissen borotváltan. Kártyáztak.

Ezúttal a nyelvükön köszönt oda:

— Dobar dan.

Fürkésző pillantást vetettek rá, majd némi szünet után egy aggastyán viszonzta a köszönését, mintegy a többiek nevében is:

— Aggyon isten.

Tudta, ez egyértelmű azzal, mintha asztalukhoz invitálnák és itallal

kínálnák; roppant közvetlennek és szeretetreméltónak érezte valamennyiüket.

Szinte röstellette, hogy az imént még holmi kényszerképzeete támadhatott, s most első teendőjeként fel akarta kísérni a feleségét a szobába: hadd pihenjen le.

Csak nem fogom bemutatni Anđelának?, mosolyodott el.

III.

LESZÁMOLÁS

Nézte őket.

Nyugodtak voltak; egy pillanatra sem változtatták arcukon a kifejezést, sem a testük helyzetét.

A forradásos homlokú lassan keverte a lapot. Szórakozottan mosolygott, mintha már el is felejtette volna, amit az imént mondott.

Antonio még mindig vívódott: nem tudta, elhangzottak-e valóban azok a szavak, melyeket hallott, vagy eltévedt gondolat volt-e csupán. Igyekezett összpontosítani a figyelmét.

Megölték Anđelát, gondolta.

— Megöltétek őt? — mondta.

Félbeszakították a játékot. Most ők vették szemügyre a jövevényt; szemlátomást meglepte őket a hangja; olyan volt, minthogyha megtört volna valahol a mellkasa mélyén. De hallgattak.

Csak később szólalt meg egy hang:

— Igen.

— És ... Anđelát — mondta Antonio, és képtelen volt megmozdulni; kínosan az asztal fölé görnyedt. Megölték, gondolta.

— Megöriiltetek, hogy épp Anđelát ...

és érezte, ereje végképp elhagyja, és nem bírja tovább. Hogy a vég-sőkig jutott, azt onnan tudta, mert nem tudott sírva fakadni, sem megszólalni.

Valahogy aztán elsűgta mégis:

— Megöltétek őt, a kicsi kis Anđelát,

és kétség támadt benne az iránt, hogy ez megtörtént tény, hogy a szájukból hallotta, hogy ilyesmi kitelhet tőlük, hiszen olyan lenyűgözően nyugodtak és egyszerűek. De mert hallotta: szólnak a tücskök, nem volt mit kételkednie abban, hogy mindez korántsem álom.

— Hiszen csak szeretett — mondta.

— De kit, signore — mondta a keskeny, sűrű bajszú öreg.

— Az egyik barátomat. És bűn az?

— Bűn bizony — mondta az öreg.

— Bűn bizony — mondta körülötte mind, és mind nyugodtak voltak.

— A barátod itt megszálló volt.

— Gyilkos.

— Nem igaz — mondta Antonio. — Az ő számára korántsem volt sem ez, sem az. Csak szerette.

— Ha így van — szólott az öreg —, akkor nem volt köze ehhez a földhöz.

— De igenis volt — mondta Antonio —, szerette ezt a földet, és titeket is.

— Maga honnan tudja ezt, signore — mondta a forradásos homlokú, és hangja már korántsem volt nyugodt.

Antonio gyanakvást látott a szemében, de eszében sem volt leplezni magát. Az most nem volt fontos.

— Állítom — mondta Antonio. — Ha ő nincs, sokan nem kártyáznának most itt közületek.

— Ah — hangzott fel egyszerre —, akkor te vagy hát az, commendatore?!

— Te vagy Antonio, a kedves...

A nevemet sem felejtették el, gondolta ő. Átkozottak!

— Ah — csattant fel a hangjuk —, hát eljöttél? Hát eljöttél? — ismételték meg némi szünet után.

— Csak nem vártatok? — mondta Antonio. — Anđela kedvéért jöttem. Jöttem volna hamarább is, ki tudja, hányszor, mióta elmentem, hogy magammal vigyem vagy hogy itt maradjak, hogy velem legyek,

szerettem őt, és nem volt nehéz semmi a számomra,

bárhol jártam, órá emlékeztem, és magaménak hittem ezt a várost.

— Valamikor a tied volt — mondta az öreg.

— Sosem volt a tied — mondta a forradásos homlokú.

Antonio érezte, mint csapnak át fölötte a gyűlölet hullámai, amelyekben még nem volt része.

— Szerettem őt — mondta, és ekkor megmozdult. — Ha ő nincs, halomra öltelek volna benneteket azért, amiket műveltetek. Márpedig sok mindent műveltetek.

— Sok mindent?

Kutyák, gondolta Antonio. És így szólt:

— Elfelejtettétek. De én nem.

— Ó, elfelejtettük — mondták —, nem is tudtuk.

Kutyák, gondolta Antonio. Kutya fajzat.

— Én viszont nem adtam parancsot megtorlásra. Ha olykor el is fogattam valakit, eljöttetek és kéreltetek, és én szabadon bocsátottam. Mindezt Anđela kedvéért tettem.

— Nem kéreltünk — mondták. — Azt soha!

— Kéreltetek — mondta Antonio —, csak elfelejtettétek, mert megbocsátottam nektek.

És ezt gondolta: jaj nekem.

— Te nekünk? te bocsátottál meg nekünk?...

— Igen — mondta — én nektek.

És ezt gondolta: mit tettem?

— És hívtunk mi téged...

— Hogy te szabad meg nekünk: élet vagy halál...

— Hogy ítélkezz fölöttünk.

— Hogy megbocsáss nekünk.

— Háború volt — mondta Antonio —, ellenségek voltunk.

— De most megint itt vagy...

— Csak nem felejtettél itt valamit?

— A temetőinket akarod tán felkeresni?

— Vagy a sörünkre szottyant kedved. Jó a sörünk.

— Számba akarsz bennünket venni?

— Csak nem maradtunk adósod?

Arra lett figyelmes, hogy mozdul a kezük, furcsa mozdulatok: nem túl lassúak, se nem túlzottan keserűek; kimérték és mégis élesek. A szemük táncol, és egy pillanatra mind hasonlít egymáshoz, mind egyforma, mint a fenyegető veszedelem, amelynek nem szegülhet ellen. Hirtelen lecsillapodott.

— Nem ötletetek benneteket — mondta csendesesen, s arcát előtötte a verejték. — Szerettem Andelát. Azért kíméltelek benneteket, mert a fivérei és atyái voltatok.

És ezt gondolta: hálátlan kutyák. És így szólt:

— S ti mégis megöltétek őt. Nem volt bennetek irgalom. Szívtelenek voltatok.

— Halljátok? Komolyra veszi a dolgot.

Mért nem vágod a szemükbe? És ezt akarta mondani: kutya fajzat. De nem mondott semmit.

Felálltak. Furcsa fényt látott a szemükben, mintha halottat néznének és nem őt.

Ki tudja, mi szándékuk?

Felállt ő is. Nem tudta, a félelem ragadta-e talpra. Elhaladt az asztalok közt, nem állította meg senki. Amint kijutott az öreg tölgyfa árnyékából, élesen szemébe tűzött a nap, de nem is érezte. Elindult a lejtő járdán. A tér teljesen kihalt volt. Csak a tetők feketéletek felé. A tücskök gyorsabban és hangosabban szóltak.

Jönnek, gondolta. Tudta, hogy a nyomába szegődtek és követik.

A medencénél már nem voltak ott a fehér trikós fiatalemberek. Az egyetlen mozgás, amit észlelhetett maga előtt, az az elágazó vizsugár volt.

Mind ott van a nyomában, egy lépést sem maradnak le tőle.

Nem akart hátranézni.

És mégis hátranézett abban a pillanatban, amikor legkevésbé akarta, és látta a nyomában nesztelenül vonuló sokaságot, vagy tizméternyire lehettek tőle. Sokkal többen voltak, mint a kávéház előtt.

Csak nem kerekedett fel az egész város?

Igyekezett nem gyorsítani a lépteit, mintha az befolyásolhatná döntően e lassú hajszá kimenetelét a tűző napon. Meg akarta nekik mutatni, hogy lássák, milyen közömbös mindaz iránt, amit ellene forralnak.

Szótlanságuk félelemmel töltötte el.

És mintegy látomásban, felrémlettek előtte ugyanezek az emberek, csak valamivel fiatalabban, amint ugyanezek az utcákon félelemmel térnek le előle a járdáról,

és ezt gondolta: jó is, hogy már nem él,

mert menekült, noha jól tudta, hogy nem menekülhet el, mert nincs hova, és most már késő minden; reszketett; alig szedte a lábát,

és felmerült benne: egyszer azt mondta Andelának, hogy az életük, a sírjuk is elválaszthatatlan egymástól.

Lassan megállt, mintha futná az idejéből. Látszólag mintha azon töprengett volna, hogyan fogadja őket, hogyan szálljon szembe velük.

A tömeg körülfogta. Asszonyok, gyerekek is voltak a sokaságban. Tisztán látta őket. Parányinak érezte magát az emberi testek élő falában, a szorító gyűrűben, ahonnan nincs kiút.

Izzott feje fölött a nap.

Dél bizonyára elmúlt,
és mit mondjak nekik, ha úgy leköphetném őket, ahányan csak vannak,

megteheted, ha van rá merszed, nincsenek messze.

Egész idő alatt úgy nézett rájuk, minthogyha nem tudná mire vélni a dolgot, és kimerült volna.

Azok meg csak nevetgéltek, holmi bütykös pipával a foguk közt. Nem mozogtak. Nem szóltak semmit.

Antonio tudta, hogy ez veszélyesebb, minthogyha kiáltoznának rá, százszor veszélyesebb, minthogyha leköpnék, mint ahogy ő szerette volna őket, vagy hogyha szidalmaznák és fenyegetőznének. Ekkor — a hirtelen felgyülemlett dac sugallatára — összeszedte minden erejét, és mosolyt kényszerített magára. Legalább mosolyogjon, hisz úgylát ebek harmincadján az egész.

Mosolya örömet színlelt, örült, hogy látja őket,
és felidézte egy pillanatra, hogyan ripakodott annak idején rájuk nemegyszer, hogyan fenyegetőzött, hogy a legközönségesebb szóval félemlítse meg őket,

és gondolatban visszakívánta most azt az egykori hangját, és mindazt, ami valamikor erőt és fölényt biztosított számára.

De nyomban ráeszmélt, hogy az lehetetlenség: mindaz, ami valamikor számára, az most ezek számára fölény, és nem tehet ellenük semmit, mint ahogy annak idején ők sem tehettek ellene.

Fürkészte őket. Akadtak köztük felnőttek is, tagbaszakadt férfiak. Azok hátul álltak. Egyszer csak megpillantotta a tömegben azt az aggastyánt, akivel az úton találkozott. Biztos volt benne, hogy ő az: az ilyen aggastyán csak önmagára hasonlít, és senki másra.

Kedve lett volna megköszönni a szőlőt. Így kinyilváníthatná azt, hogy nem fél, és jól érzi magát.

De ezúttal sem szólt semmit. Csak ezt gondolta: Nem szöktem meg: mért nem kezditek.

Ekkor észrevette, hogy a szorítói mind izzadnak. Tenyerükkel törülgetik az arcukat, az ingük is tiszta víz, tapad rajtuk. Megtapintotta a homlokát: száraz volt.

Milyen nyomorultak vagytok. De nem mondta ki.

Mosolygott, most egészen másképpen. Lassan elővette a cigarettáját, és rágyújtott. Rájuk sem hederített többé.

A tömeg nesztelenül tágított a gyűrűn.

Antonio azt hitte, legyőzte őket, és most elvonulnak.

És majd hogy oda nem szólt: hát nem merészeltek?

Egy fiatalember azonban elindult feléje: csinos, kreol arc; szeme fölött összenőtt, dús szemöldök.

Márkó, suttozták a férfiak, és hátraleptek. Megjött Márkó. Megjött...

Antonio végigmérte, mint abban a pillanatban bármelyiküket a tömegből. A fiatalember megállt. Szeme alatt vibráltak az izmok, s vállát úgy vonta fel, mint aki eltökélt ugrásra kész.

Neve hallatára Antonio figyelmesen a szemébe nézett,

ugyanolyan, mint Anđeláé, a vonásaiban is van valami az övéből.

Megmozdult, mintha teste súlyát helyezné át egyik lábáról a másikra, holott alig állt a lábán.

Ez nem is igaz, gondolta.

Majd nyomban azután ezt gondolta: igaz.
Eszébe jutott az a kisfiú, akit szeretett valamikor, és el-el játszott vele Andelánál,
meg a téli reggel, amikor esett a hó, és Márkó, a mindössze ötéves Márkó, sírt és vele akart menni.
Most felnőttként látja viszont, mint amilyenek azok a fehér trikós fiatalemberek is. Valamelyest nyugtalanabb ugyan azoknál, arca is sötétebb azokénál, de nem a naptól.
Farkasszemet néztek egymással.
— Jó napot, Márkó.
— Bongiorno, Antonio.
És mind a ketten ezt gondolták: rossz nap, gyásznap.
A tömeg sűgött-bűgött a közelükben.
Antonio inkább abból sejdítette meg a veszélyt, mintsem Márkó tartásából. És csodálatosképpen mégsem félt, noha tudta, most fog megtörténni az, ami az imént elmaradt.
Andela öccsének csak összébb szorult a szeme.
Antonio nem látott benne semmit: se gyűlöletet, se fájdalmat. Úgy állt, mintha ügyet se vetne erre a mozdulatra, amely, mint tudta, korántsem volt játék. Ajka magától széthúzódott.
Aztán pengeélt érzett a torka alatt. Ez kissé kijózanította. Látta a markot, a kés nyelére tapadó ujjakat, majd az egész kezet és Márkót, aki másodpercekig így állt: mozdulatlanul. Antonio megnyalta az ajkát. Ágyéka zsibbadt, lába hirtelen kihűlt, mintha le akarna válni a testéről. Élesen az arcába nézett: többé nem hasonlított Andeláéhoz. Nyomban azután viszont olyannak tűnt neki, mint Andeláé, ha elsápadt és konykul hallgatott dühében holmi csekélység miatt.
Elmosolyodott megint, de most félelem nélkül. Nem akarta hátra szegni a nyakát a kés elöl, melynek hegye behatolt a torka alá. Állt, mintha gyökeret vert volna a lába,
felrémlt előtte ismét a kisfiú, akit szeretett,
és úgy rémlett neki, hogy ami most kettőjük közt történik, valami új játék, amit Márkó talált ki,
s ezt gondolta: rég nem játszottunk már.
Egyik sem látta az asszonyokat és gyerekeket maguk körül, sem a férfiakat, akik meggyújtatlan cigarettával vártak.
Nem is tudták, hogy van valaki a közelükben.
Egy pisszenés sem hallatszott. Senki nem avatkozott bele.
Négyszemközt voltak.
Antonio ezt akarta mondani: megnőttél, férfi lettél.
Márkó meg ezt: jó, hogy itt vagy, alig vártalak.
Antonio ezt akarta mondani: emlékszel, milyen szép volt valamikor Andelával, hogy szeretttük egymást. Kicsi voltál...
És Márkó ezt: megöljelek mindazért a rosszért, amit ránk hagytál, a gyalázatért...
Antonio ezt akarta mondani: de Andela nincs többé...
És Márkó: nővérem haláláért, akit szégyellek.
És Antonio: ezek az átkozottak gyilkolták meg.
És Márkó: megöljelek mindazért, amit átszenvedtem.
És Antonio: ha úgy megölelhetnék, mint valamikor, helyette...
És Márkó: mert évek óta mind úgy néz rám, mint a gyalázatos testvére.

És Antonio: aki a legszebb és legjobb volt minden asszonyok közt, akikkel találkoztam.

És Márkó ezt akarta mondani: és ujjal mutatnak rám...

És Antonio: bizonyára boldog vagy, hogy ilyen nővéred volt.

És Márkó ezt akarta mondani: mintha leprás volnék, mintha nem volnék ember.

És Antonio: mint ahogy én is boldog vagyok, hogy ismertem őt, hogy az életem volt és mindenem, akkor és váltig...

És Márkó: és mindezt azért, mert te itt voltál egyszer.

És Antonio: mert a hazám is idegen volt számomra nélküle, és nélküle üresek voltak a napjaim.

És Márkó: és most itt vagy megint, hogy emlékeztess arra, ami volt, hogy amit feledni szeretnék, ne menjen feledésbe.

És Antonio: és eljöttem, hogy viszontlássam, és titeket is, és ezt a földet, amelyet Andela által szerettem meg.

És Márkó ezt akarta mondani: és halálotat lelted, mert nincs meknevés.

És Antonio: és halálotat leltem, mert ő nincs többé.

Álltak, nézték egymást.

A kés alig mozdult, a nyelét markoló kéz megremegett.

Hevesen tűzött a már elhanyagolt nap.

Még nappal van, gondolta Antonio.

Látta az embereket, mint hátrálnak álmélkodva, mintha nem hinnék azt, ami történt.

Átkozottak, súgta el magában.

A feje kóválygott, nem látott semmit a naptól, s aztán látta őket ismét, amint nesztelenül és lassan hátrálnak, mint ahogyan követték is.

Andelát megölték,

és látta Márkót, aki néhány lépésnyire tőle, kétrét görnyedve, tenyerebe temette az arcát, és a keze fehér volt, mint két nagy csont.

És ezt gondolta: életben vagyok, és nappal van még,

és sikoltani lett volna kedve, hogy utánuk kiáltson az üres téren át: pusztuljatok,

de csak lerogyott a földre, mint aki föl sem kel többé.

Ezt mondta: nappal van még?

IV.

AZ IGAZSÁG

Egyedül volt, szemben az éggel, amely ragyogott fölötte. Régóta állt már így, mozdulatlanul, a hegyen. A tücskök halkabban szóltak, mint az imént; vagy kimerültek, vagy többé nem volt kit túlharsogniuk. Egyenletes karzeneként szüremlett felé a hangjuk a sötét messzeségből, melyet gondolatával sem foghatott fel, mint ahogy az a saját jelenlétének érzetét is képtelen volt kelteni ebben az árva, idegen éjszakában.

Ez a végzet, mondta magában.

Az volt az érzése, hogy ezek az egybehajló puha hangok az egyetlen kötelék közte és a még mindig létező világ közt,

eltévedt visszhangjaként az imént tovatűnt napnak, amikor is gyorsan és váratlanul zajlott le minden.

Látta a kihunytt fényű utcákat; álomba merülten pihentek a hegy lábainál.

És úgy érezte, hogy ez a kis helység a hegyek közt éppúgy nem létezik többé a számára, mint ahogy mindazok a helységek sem léteztek soha, amelyekről nem hallott, vagy amelyeket nem látott.

A szikla, amelybe kapaszkodott, egyenletesen ontotta magából a nappal elnyelt sugarak melegét.

Igen, gondolta, csakhogy ez a város... Hogyan felejtsem el,

és felmerült emlékezetében egy nyári éjszaka: révülten nézte az eget: a csillagok a csatornákon sikló gondoláéval ellentétes irányban forogtak el a feje fölött; boldog volt, mert egész idő alatt erre a hegyre és Andelára gondolt,

most viszont magánosnak és csalódottnak érezte magát ama velencei éjszakai ábrándozás miatt: a hegy, amelyen állt, nem az volt többé, mint amit az emlékeiben őrzött,

és Andela sem volt többé.

Halott. Vajon azon az éjszakán is az volt már, amikor boldog voltam, míg rágondoltam?

Eszébe jutott: az 51-ben volt,

halott, mondta, már előbb is,

már negyvenkilencben, amikor én Anzióban, a strandon, annak az asszonynak, aki azt kérdezte, hogy van az, hogy a test olyan sokáig kibírja a forró homokban,

magyaráztam: nyilván azért, mert itt van mellettünk a tenger,

s közben Andelára gondoltam.

Csalódás ért, Antonio, látod, mint ahogy magad is csalódást okoztál mindenben.

Aztán újabb emlék merült fel benne: egyszer egy kocsmai dorbézolásban, ugyancsak Anzióban, egész éjjel tört-zúzott és folyton sértegette az idegen vendégeket, anélkül, hogy rádöbrent volna: a feltört vágyakozás ragadta el voltaképpen, hogy történjék valami, mindegy, hogy mi,

és hogy akkor, amint hazafelé tartott, kimerülten és mint még soha, oly magánosan, úgy gondolt erre a helységre és az itt töltött ifjúságára, mint egy életen át emlékezetre méltó valamire, mert hiszen élményileg sok minden történt itt vele azokban a napokban.

Gyilkoltál, amennyit csak bírtál és mertél, és őrizkedtél, hogy meg ne öljenek,

megesett nemegyszer, gondolta.

Pedig anyád ezt írta: Drága fiam, vigyázz nagyon magadra, mert halom, hogy az emberek ott szilaj lázadók, és nagy havazások vannak arra,

te meg azt válaszoltad neki, hogy ne aggódjék, rendben van minden, az emberek is megnyugodtak és nem is olyan hidegek a telek;

hazudtál neki, és itt maradtál, valami furcsa jogot formálva úgy éltél, mint akit itt ért a háború, vagy minthogyha ezt választottad volna.

Idővel aztán nem is kíváncskodtál hazamenni, szép volt Andelával az életed,

és egyszer sem gondoltál arra, hogy mi lesz mindennek a következménye, és lám, megtörtént,

még az elvonulás reggelén, amikor esett a hó, még akkor sem voltál képes felfogni,

ma reggel sem, amikor annyi év múltán visszajöttél,
soha, istenem, egész életedben.

— Átkozottak, mondta, megöltétek őt.

Kinyújtván a város felé, a karját nézte: remegett és megnyúlt, mint a fékezhetetlen árnyék.

Bárcsak gyilkoltam volna. Egyenként, sorra, mind egy szálig, hogy egy se maradjon.

Arra sem voltam képes, mondta.

S ekkor megképlett előtte Carlo: arca könnyes volt és csinos, olyan volt, mint egy gyermek.

Megöltelek és ott hagytalak, barátom, a hegyi úton a tenger fölött, hogy betemessen a hó, vissza sem néztem rád, mert azt mondtad Anđelára, hogy ringyó...

Vajon azért?, merült fel benne a kérdés, s most tudta, hogy egészen másért: a Carlónak szánt golyóval a saját tanácsalanságával és vágyával akart végezni és végzett is a kísértéssel, hogy katonaszökevényként vissza ne menjen Anđelához.

(Bizonyos volt ebben. Ezt suttogta: Mert az egész város ugyanígy vélekedik Anđeláról, és én nem toroltam meg, nem tehetek vele semmit és nem is fogok...)

— Milyen siralmas gyávaság — mondta. — Magammal sem tudtam mit kezdeni,

és később, amikor névtelenül pénzt küldöztem Carlo anyjának, milyen aljasság volt az is, így akartam neki törleszteni a fiát.

Az éjszaka csendes volt, helyenként, a messzeségben, sötét is.

Hol lehet a vége?

merült fel benne a kérdés és arra a végestelen éjszakára gondolt, amikor a feleségéhez utazott Rómába. Egy férfi megkérdezte tőle, hogy hova utazik, s ő azt felelte: fogalma sincs és oly mindegy, hogy hol köt ki.

mert tudta, hogy a dübörgő vonat úgysem hozza őt el Anđelához. És magában: pedig visz oda út. Voltaképpen akkor döntötte el magában végérvényesen azt, hogy visszatér.

Holott nem volt többé út hozzá, rezzent össze, csak a halál, mért nem felejtetted el őt?

mért nem felejtetted el most, őt és mindazt, ami itt történt?

Élek, mondta, hogyan tehetném.

és csak nézte az éjbe merült várost, mely annyi év után is emlékezett még a nevére is, és azokra gondolt, akik meg akarták ölni, de nem ölték meg, és Márkóra, aki ugyanazt akarta.

Megkegyelmezték, mondta suttogó hangon.

A tetők már nem voltak sötétek, csillogtak a holdvilágon. Kiegyenesedett: milyen szép éjszaka, és nesztelen, minthogyha megállt volna az élet,

és idegennek tűnt neki a tulajdon élete is, mintha meseképpen halotta volna valakinek a szájából valamikor réges-régen, és csupán néhány mozzanata és összefüggéstelen töredéke maradt meg emlékezetében, azok nem nyerhettek többé igazolást benne.

Mindent elhibáztál, Antonio. Azt hitted, mindig a legjobbat cselekszed, ami kell, és nem tudtad, hogy eleve hasztalan minden; mulattál Anđelán, amikor aggódott a jövője miatt, és ezt mondtad neki:

Minden úgy lesz, ahogy mi kívánjuk, együtt vagyunk, és az a fontos, csak az, magunk fogunk dönteni mindenben, mert meg voltál győződve, hogy félelme oktalan, és nem egyéb, mint női érzelmesség.

Őrületség volt a részedről, Antonio. Azt csináltak veled, amit akartak, nem volt beleszólása. Veled is azt csinálták, amit akartak, meg sem kérdeztek. Sohasem te döntöttél a sorsod fölött: mindig is azt az utat követted, amit mások választottak,

ezért nincs hát semmi szép az életedben.

Többé nem volt szép az Anđelával megélt szerelme sem.

Őt megalázottan meggyilkolták, engem megalázottan életben hagytak. Ez lett a vége kettőnk szerelmének,

és semmi sem jutott eszébe, ami valóban szép az életében, s ami most nem fájdalommal töltené el ebben az éjszakában, amíg egyedül állt a hegyen, szemben az éggel, amely még mindig csillogott.

Arra sem volt képes, hogy elviselje ezt a felismerést, vagy hogy csináljon valamit magával. Körülnézett: a hídon állt, amely nem vezet sehova, két szikla közt vesztegel enyhe ívben.

Ekkor mintha a felesége hangját hallaná, amint fáradtan szólítgatja, és rémülten, valószínűleg régóta keresheti már.

— Antonio, Antonio . . .

Igen, kétségtelen . . . és egy pillanatra csak a neve hallatszott az éjbe merült, pihenő világ fölött.

Ezt gondolta: minden embernek van egy kutyája, láncon tartja és a lánc nem ereszt, és minden ember kutya egy másik embernek, mert nem tépheti el a láncát, ami hozzá köti.

— Antonio . . .

Hív, gondolta. Tehát létezem, itt vagyok,

és hogy meggyőződjék, tapogatni kezdte a fejét, a mellkasát, mintha nem hinné, mintha nem is a saját teste volna.

Hallgatózott: megint a nevét hallja. Az minden másnál jobban bizonyítja a tényt, hogy él, hogy jelen van ebben a pillanatban. Lassan, anélkül, hogy gondolkodna, felemelte a kezét, és tenyerét a fülére tapasztotta. Könyöke két ágként meredt ki törzséből.

Nem hallott semmit.

Az asszony ekkor megpillantotta, amint áll a hídon, de messziről nem láthatta egészen tisztán azt a nyurga alakot.

— Uramisten — mondta suttogva —, az a feszület ott fent majd olyan, mint az én Antonióm.

Dudás Kálmán fordítása